

Dostál, Miloš

**Traktát "Sestra Katrei", čili, "O duchovní dceři zpovědníkově" :
svědectví heretického proudu v porýnské mystice pozdního
středověku**

Religio. 2003, vol. 11, iss. 2, pp. [275]-294

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125060>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Traktát „Sestra Katrei“ čili „O duchovní dceři zpovědníkově“. Svědectví heretického proudu v porýnské mystice pozdního středověku

Miloš Dostál

Zatímco úřední prameny k porýnské heretické spiritualitě, které obsahují zavrhuující papežské buly, listy biskupů a inkviziční protokoly, jsou známy již delší dobu a byly naposled vydány A. Patschovským,¹ dostaly se prameny literárně-duchovní provenience do popředí zájmu badatelů až v posledních dvaceti letech.

Jedním z nejpozoruhodnějších svědectví zápasu o hledání nového pojetí duchovního života z počátku 14. století je právě traktát „Sestra Katrei“ čili „O duchovní dceři zpovědníkově“.

Nejedná se o naučně-vzdělávací traktát zachycující stylizovaný rozhovor mezi učedníkem a mistrem či mezi duší a Bohem, jak to bylo v této době a v tomto druhu písemnictví obvyklé, nýbrž jde o živý dialog mezi zpovědníkem a jeho duchovní dcerou, jemuž kromě velké spekulativní hloubky nechybí i jistá fabulace a dramatičnost.

Dialog vznikl pravděpodobně ve Štrasburku či jeho okolí kolem roku 1320 krátce po tamním pronásledování bekyň. Anonymního autora tohoto traktátu je třeba hledat mimo klášterní prostředí etablovaných řádů spíše v osobě, která stála blízko tehdejší přísně asketické a k určité herezi nakloněné skupině bekhardů „dobrovolné chudoby“, o níž se zmiňuje list štrasburského biskupa z roku 1317 a později se o ní pojednává v inkvizičním protokolu Jana z Brna z roku 1330 ve vztahu k jejich domě v Kolíně nad Rýnem. Autorem mohl být vzdělaný laik, nebo dokonce osoba z řad duchovenstva, které se k těmto skupinám připojovaly.

Traktát byl určen umírněným kruhům bekhardské a bekyňské spirituality, a měl představovat určitou teoretickou základnu k praktikování jejich chudoby a radikálních forem zbožnosti, aniž chtěl však dojít ke konfrontaci s církevní naukou. Kromě těchto prvků „alternativní“ spirituality nacházíme v tomto dialogu určité působení františkánských ideálů chudoby, pojímané v jeho původní radikálnosti, ale zejména silný vliv mystické

1 Alexander Patschovsky, „Straßburger Beginnenverfolgungen im 14. Jahrhundert“, *Deutsches Archiv* 30, 1974, 56-198.

spekulace mistra Eckharta, který v letech 1313 až 1322 sídlil jako generální vikář dominikánské provincie Teutonia právě ve Štrasburku. Nejde tu však o nekritické přejímání, ale o samostatný způsob zpracování jak Eckhartových myšlenek, tak i jeho staršího spolubratra Dietricha z Freibergu. V pojetí svobody je dialog blízký duchovním myšlenkám díla „Zrcadlo prostých duší“ (*Miroir des simples âmes*) valonské mystičky a bekyně Margarety Poretové, upálené roku 1310. V dialogu nicméně nacházíme i určitou tendenci: chce ukázat možnost duchovní převahy laika nad řádovým duchovním (navíc ještě ženy nad mužem), chce emancipovat určitou hereticky zbarvenou laickou a zvláště ženskou zbožnost od uzavřených forem stávající církevní religiozity, a měl proto posloužit k ospravedlnění a zhodnocení nových forem „alternativní“ spirituality vůči převládající praxi.

Ve své první části traktát popisuje praktickou cestu k dokonalosti a vnitřnímu osvobození v celé své radikálnosti, v druhé části pak tyto dosažené stavy reflektuje a představuje své mysticko-spekulativní náhledy a posléze i názory eschatologické.

Traktát je příbuzný eckhartovským legendám a v jistém ohledu je velmi blízký zejména legendě „O jedné dobré sestře a o dobré rozmluvě, kterou měla s mistrem Eckhartem“, vyprávějící o tajemné ženě, která vyhledá mistra a dává mu duchovní naučení plná hádanek, jinotajů a mystických alegorií.² Dialog má sice určité legendistické prvky (neznámá žena, která odkudsi přichází a kamsi zase odchází, tři dny je v extázi, skrývá svou totožnost, dosahuje vysokého mystického poznání a hlásá neobyčejně hluboké myšlenky atd.), ale svou vypravěčskou formou, živým rozhovorem, výměnou rolí jeho účastníků a popisem konkrétních událostí a postav navozuje téměř dokonalý dojem skutečnosti.

Starší bádání i některé rukopisy připisovaly tento traktát přímo mistru Eckhartovi; sestra měla být jeho duchovní žačkou, zpovědníkem sám Eckhart. Dialog je znám pod zavádějícím názvem „Sestra Katrei“ na základě mnichovského rukopisu, který byl vydán Pfeifferem mezi Eckhartovými texty roku 1857 i s nadpisem: „To je sestra Katrei, dcera mistra Eckharta ze Štrasburku“. Tento název mohl být v průběhu 14. století Eckhartovi připsán, aby získal na závažnosti, anebo přímo podsunut někým z literárního okruhu „božích přátel“ kolem Rulmana Merswina, což bylo typickým znakem této literatury. Traktát byl kolem roku 1350 přeložen pro svou závažnost do latiny a rovněž spojen s Eckhartovým jménem k roku 1310; tato redakce se však nedochovala. V letech 1463, resp. 1471

2 Josef Quint, *Meister Eckhart: Deutsche Predigten und Traktate*, München: Hanser 1963, 443; Franz Pfeiffer, *Meister Eckhart II*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1906, 625.

byl zpětně přeložen do němčiny. Tento dialog znal i Jindřich Suso, protože z něho převzal čtyři věty do svého souborného díla *Exemplum* z let 1362/1363. Několik vět z traktátu citoval v prvním dílu „Světa jako vůle a představy“ i Arthur Schopenhauer. Dochoval se v poměrně velkém počtu 17 rukopisů a značném počtů zlomků. Kritická edice byla pořízena na základě nejspolehlivějšího rukopisu z Karlsruhe z roku 1472, z níž byl pořízen i tento výbor podstatných pasáží dialogu.³

Traktát „Sestra Katrei“ čili „O duchovní dceři zpovědníkově“

...

Setkání druhé

Duchovní dcera: „Pane, poučte mne o přímé cestě k mé věčné blaženosti.“

Otec zpovědník: „Dcero, buď spokojena s tím, co máš.“

Dcera: „Nikdy nebudu spokojena, dokud si nebudu jista svou věčnou blažeností.“

Otec: „Dcero, buď si tedy jista věčným životem.“

Dcera: „Pane, ukážete mi tedy mou přímou cestu?“

Otec: „Na tu tě odkazují všechna stvoření, když společně volají: ‚Jen jdi dál, my nejsme Bůh.‘⁴ S tímto učením si musíš, dcero, vystačit.“

3 Franz-Josef Schweitzer, *Der Freiheitsbegriff der deutschen Mystik: Seine Beziehung zur Ketzerei der „Brüder und Schwester vom Freien Geist“ mit besonderer Rücksicht auf den pseudoeckhartischen Traktat „Schwester Katrei“* (Edition), Frankfurt am Main – Bern: Peter Lang 1981, 321-370.

4 Srov. Augustin, *Confessiones* X,6,9: „Tázal jsem se země a ona řekla: ‚Já to nejsem.‘ A vše, co na ní jest, vyznalo totéž. Tázal jsem se moře a propastí a živočichů tam žijících a odvětili: ‚Nejsme tvým Bohem, hledej ho nad námi!‘ Tázal jsem se vanoucích větrů a celé ovzduší se svými obyvateli odpovědělo: ‚Anaximenes se mýlí; nejsem Bohem.‘ Ptal jsem se nebe, slunce, měsíce a hvězd a řekly: ‚Ani my nejsme Bohem, jehož hledáš.‘ I řekl jsem všem těm věcem, jež obklopují smysly mého těla: ‚Řekly jste mně o mém Bohu, že vy jím nejste; řekněte mně alespoň něco o něm!‘ A zvolaly hlasem velikým: ‚On nás stvořil!‘ Ptal jsem se, pozoruje stvořené věci, a ony mně odpovídaly hlasem vlastní krásy. I obrátil jsem pozornost k sobě samému a řekl sám sobě: ‚Kdo jsi?‘ A odpověděl jsem: ‚Člověk.‘ Neboť mám tělo a duši; ono vně, tuto uvnitř. A pomocí kterého z nich měl jsem hledat svého Boha, jehož jsem již marně hledal svými smysly, počínaje od země až k nebi, jak daleko jsem vůbec dovedl vyslat své posly, totiž pohledy svých očí? Leč lepší je, co je uvnitř. Neboť mému nitru, jakožto svému pánu a soudci, přinášeli všichni tělesní poslové zprávy o odpovědi nebe a země a všech věcí, které na nich jsou, volajících: ‚Nejsme Bohem, Bůh však nás učinil.‘“ (Augustin, *Vyznání*, přel. M. Levý, Praha: Kuncič 1926, 308-309).

Dcera: „Pane, to mi nestačí!“

Otec: „Nechceš-li tedy věřit mně, pak uvěř alespoň slovům našeho Pána Jezu Krista, když říká: ‚Vezměte na sebe svůj kříž a následujte mě!‘ (Mt 16,24) On neříká: ‚Vezmi můj kříž a následuj mne!‘ Tomu rozuměj tak, že když uděláš všechno, co můžeš, máš se tím spokojit s vědomím, žeš učinila Bohu zadost.“

Dcera: „Ach, kdybych tak dokázala učinit, co chci.“

Otec: „Co chceš dělat víc?“

Dcera: „Chci zanechat cti a statků a přátel a příbuzných a veškeré vnější útěchy, která mi může přijít od stvoření.“

Tu se zpovědník otázal: „To chceš opustit i mě?“

Dcera: „Ano, pane, mám-li opustit všechna stvoření, pak musím opustit i vás.“

Otec: „Do toho se nepouštěj! To je nad ženské síly.“

Dcera: „Já dobře vím, že žádná žena nikdy nemůže přijít do nebe, pokud se nejdříve nestala mužem.⁵ Tomu vy rozumíte asi tak, že ženy musí vykonat mužná díla a musí mít mužná srdce plná síly, aby se dokázaly postavit samy sobě a všem špatnostem.“

Otec: „Teď si asi připadáš hodně silná! Udivuje mě, jak si můžeš myslet, že jsi schopna trpět víc, než jsi trpěla.“

Dcera: „Já mohu snést všechno, co Kristus pro mě snášel.“⁶

5 Pavlovo „hlavou ženy má být muž, hlavou muže Ježíš Kristus, hlavou Kristovou pak Bůh“ (*I K* 11,3; *Ef* 5,23) přejímá i středověký symbolismus do své filosofie a spirituality. „Mužem v duši“ je vnitřní člověk, Adam – jako původní neporušená přirozenost v člověku, obraz a semeno Boží v nás, *intellectus, ratio superior* – tedy vyšší rozum, intelekt, duch. Srov. např. Eckhartův traktát „O vznešeném člověku“ (Jan Sokol, *Mistr Eckhart a středověká mystika*, Praha: Vyšehrad 2000, 190) a dále: „Ta jiskřerka ducha (*vernünfticheit*), to je ta hlava v duši, která se nazývá ‚mužem‘ duše a je tolik co jiskřerkou božské přirozenosti, božským světlem, paprskem a vtisknutým obrazem božské přirozenosti“ (Meister Eckhart, *Deutsche Werke* II, ed. J. Quint, Stuttgart: Kohlhammer 1971, s. 211,1-3); dále srov. pseudoeckhartovské kázání: „Mistři učí, že když se ‚muž‘ duše vzpřímí, že už je to jiný muž. To nechápejte tak, jako by šlo o jinou duši – jde o jiné bytí duše; stará zvyklost od ní odpadla a je mrtvá. Duše na sebe vzala své pravé bytí a stojí tak ve své prvotní nevinosti. ‚Muž‘ duše stojí dokonce nad bytím andělů, řídí se podle ducha a vniká do zdroje, z něhož duše vyplynula. Tady musí rozum zůstat venku a zrovna tak všechny věci, které mají nějaké jméno. Zde je duše spojena s čirou jednotou. To nazýváme ‚mužem‘ duše, který toto všechno zavrhuje, aniž by potřeboval nějaké pomoci. Co on dosud konal, to teď Bůh koná v něm. Bůh ho poznává, jako on poznával Boha; Bůh ho miluje, jako on miloval Boha. Tak koná Bůh všechny skutky za něho a muž duše je svobodný a volný od všech věcí. Vězte: O člověku, který k tomuhle dospěl, se může právem říci: ‚Tento člověk je Bůh a člověk!‘“ (F. Pfeiffer, *Meister Eckhart...* II, Nr. 37, s. 127, 24-39) – Srov. pozdější nadšené zvolání dcery: „Stala jsem se Bohem!“.

6 Dcera jako by naznačovala, že má určitý přístup k oné nejvyšší síle, „muži“ v duši, když dále tvrdí, že snese tolik, ba víc než Kristus. Anebo lze tyto výroky chápat jako výraz velkého duchovního nadšení a rozhodnosti jít novou cestou; proto chce i všeho

Otec: „To jsou řeči!“

Dcera: „Říkám pravdu.“

Otec: „Jak mi to chceš dokázat?“

Dcera: „Velice snadno. Slyšela jsem, že se říká, že božství nikdy nepřišlo na pomoc Kristovu lidství v žádném jeho utrpení, které kdy Kristus vytrpěl.“⁷

Otec: „To je pravda. Božství je bez utrpení, neboť nikdy (nic) netrpí a ani (nikdy) nemá čím trpět, protože se ho nic nemůže dotknout.“

Dcera: „Všechno, co Kristus vytrpěl, mohu stejně tak snést i já.“

Otec: „To mi objasni!“

Dcera: „To učiním. Víím dobře, že Kristus je nejvznešenější člověk, který se kdy narodil: Byl z pokolení dvaasedmdesáti knížat. (Lk 3,23; Mt 1,1-2) A říkám dokonce: Byl z té nejurozenější krve, která kdy mohla vyjít z Mariina srdce. Věřte, že to vidím tak, že lehce snesu všechno to, co on zakusil kvůli mně. Lidé se poznají podle urozenosti: Čím jsou urozenější, tím jsou jemnější. Podle toho poznám, že mohu snést víc než Kristus.⁸ Kdybych měla vyslovit všechno to, co víím, o jeho vznešeném počátku a konci jeho života v čase v pravé dobrovolné chudobě, vězte, že by mi srdce muselo puknout.“⁹

„víc“. Nechce jít obvyklou – podle ní zdlouhavou – cestou k Bohu, chce víc: přímou cestu k zakoušení Boha, více Boha do svého nitra, více svobody, více ducha – a tedy i více utrpení. Z následujícího vyplývá, že má již za sebou první hlubší, avšak spíše krátkodobé, duchovní zážitky, které jí dodávají velkou smělost a sebevědomí začátečníků v duchovním životě.

- 7 Božství nemuselo přicházet Kristu na pomoc v jeho utrpení, neboť dle Tomáše, *Summa theologica* III,1,46,6-8 měl Kristus i během svého utrpení trvalý styk s božstvím; viz níže.
- 8 Teologicky vzato nemůže nikdo z lidí trpět více než Kristus. Toto „víc“ se patrně nevztahuje na to, že by si dcera o sobě myslela, že je již natolik produchovnělá a jemnější „víc“ než sám Kristus, a proto tedy může i více trpět – i když podobné mystické blouznění se při identifikaci s Kristovým utrpením u středověkých žen zcela vyloučit nedá –, spíše tím chce poukázat na svou „hrubost“, která snadno snese i více utrpení než Kristus. Srov. Tomáš, *Summa theologica* III,1,46,6: „...velikost bolesti lze poznat z vnímavosti trpícího. Neboť také tělesně byl nejjemnějším způsobem ustrojen, protože jeho tělo bylo zázračně utvořeno činností Ducha svatého.“ I když text traktátu zde není jednoznačný, nepředpokládáme, že by se dcera ve svém začátečním duchovním zápalu a smělosti cítila natolik skrze Krista spojena s Bohem, že by měla za to, že může zakoušet stejná, ba větší utrpení než Kristus, aniž by přicházela o *fruitio beata*, blažené zakoušení Boha, která měl Kristus navzdory svému utrpení. Podle Tomáše, *Summa theologica* III,1,46,7 totiž „trpěla Kristova duše v nižších silách, které se zabývají časnými (věcmi) ... avšak *intellectus* (vyšší rozum, duch) v Kristu netrpěl ze strany svého předmětu, totiž Boha, neboť ten nebyl Kristově duši příčinou bolesti, nýbrž potěšení a radosti...“, a dále „co do bytnosti a vyšších částí duše požívala celá Kristova duše božství, neboť jí to přísluší“; *ibid.* 46,8.
- 9 Ženská středověká spiritualita se vždy silně emotivně vázala na ty okamžiky Kristova života, které v sobě měly velký citový náboj – jako bylo právě jeho narození a smrt.

Otec: „Dcero, poradím ti lépe!“

Dcera: „Pane, vždycky jsem si dala dobře poradit a vězte, že dokud budu žít, chci následovat rady Ducha svatého.“

Otec: „Co ti tedy Duch svatý radí?“

Dcera: „Radí mi, abych se spustila do mocné ruky Boží a abych zanechala veškerého lpění na stvořených věcech.“

Otec: „Nepočínáš si dobře!“

Dcera: „Proč?“

Otec: „Protože se nechceš řídit radou. Měla bys vědět, že poslušnost je ctnost!“

Dcera: „Já chci být poslušna až do své smrti.“

Otec: „A komu?“

Dcera: „Kristu a nebeskému Otci, jemuž byl poslušen Jan na poušti, a Maria Magdalena, Maria Egyptská a Maria Salome.“¹⁰

Otec: „Teď vidím, že už se mou radou řídit nehodláš!“

Dcera: „To je pravda! Je mi ze srdce líto, že jsem se tak dlouho řídila lidskou radou, a radě Ducha svatého jsem vzdorovala.“

Otec: „Dcero, teď mě poslouchej! Čím si myslíš, že jsem ti uškodil?“

Dcera: „Bráníte mi v mé věčné blaženosti!“

Otec: „V čem?“

Dcera: „Že mě hned nechcete ukázat mou přímou cestu!“

Otec: „To je vyhrazeno Duchu svatému. Neumím ti poradit jinak, než jsem ti poradil.“

Dcera: „Kdybyste mě vy a další duchovní lidé od toho neodrazovali, byla bych svůj čas lépe využila, než jsem činila dosud. Myslela jsem také, že všechno, o čem ti duchovní mluvili, bylo z evangelia!“

Otec: „Evangelium je sepsáno v Duchu svatém o dokonalém životě našeho Pána Jezu Krista a podle jeho vznešených výroků. Evangelium čteme a kážeme veřejně. Kdo je chce následovat, může s ním dojít až k tomu nejvyššímu.“

Dcera: „Bůh se slituj, jestli jsem to nečinila po všechny dny svého života!“

Otec: „Že mi teď dáváš za vinu, že ti bráním, to je mi líto.“

10 Motiv pouště symbolizuje záměr dcery opustit stvoření, pustit sama sebe, „spustit se do mocné ruky Boží“ a nedat ani na radu svého zpovědníka a snad i překročit církev jako zprostředkující instanci. Obraz Jana Křtitele připravujícího „cestu Páně“ na poušti je zřejmý; prvním dvěma jmenovaným Mariím se věnují dvě legendy ve slavné knize Jakuba de Voragine *Legenda Aurea*, jimž je společný motiv odchodu na poušť, do pustiny, a touhy vést zde vnitřní a kajicný život. Maria Magdalena se měla po Kristově smrti uchýlit na třicet let do poustevny, aby se zde věnovala kontemplativnímu životu; Maria Egyptská zase odešla za Jordán na poušť, kde žila sedmačtyřicet let životem kajčnice. Blíže viz Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea*, Breslau: Koebner 1890, 407-417 a 247-249.

Dcera: „Ano, dávám vinu vám a všem stvořením!“

Otec: „Jsi nespravedlivá! Tobě nemůže nikdo bránit, leda ty sama sobě. Věz, koho se dotkne Bůh, tomu nemůže nikdo odporovat! Za něho se berou všichni svatí na nebesích, a všichni dominikáni a františkáni, kteří na zemi jsou, nemohou nikterak odporovat tomu, koho se dotkla sama Pravda. To jediné slovo však, které řekl Kristus k onomu mládenci, když zatoužil po dokonalém životě, ho odežene. Kristus řekl: ‚Zachovávej deset přikázání!‘ Mládencem řekl: ‚Pane, zachovávám je po všechny své dny.‘ Kristus řekl: ‚Chceš-li být dokonalý, prodej všechno, co máš, a rozdej to chudým a následuj mě!‘ (Mt 19,21) Tak nás tedy Kristus zkouší, zda se osvědčíme v pravdě s Petrem a s dalšími jeho učedníky, které k sobě zavolal, aby s ním šli do dobrovolné chudoby. Věz, dcero, že to musí být pravda, co Kristus vykonal slovy a skutky, neboť on je Pravda sama, a věz: Kdo chce přijít k Otci, ten musí Krista následovat v jeho šlépějích až k tomu nejvyššímu.“

Dcera: „Ejhle, milý otče, pročpak vy to tak zhurta odmítáte?“

Otec: „Protože tento život je natolik nuzný, že člověk potřebuje, aby mu přišel na pomoc Bůh, má-li v něm obstát.“

Dcera: „Já dobře vím, že Bůh neuteče ani tam ani jinam. Dobře vím, že kdo se do něho spustí, že ho dozajista podrží ve všech jeho potížích.“

Otec: „Copak chceš udělat, až budeš v opovržení od všech tvorů?“

Dcera: „Toužím po tom, abych se stala nejmenším z tvorů v našem Pánu Ježíši Kristu, které má mezi všemi tvory, abych mohla říci spolu s Pavlem: ‚Raduji se, všechna stvoření jsou mi křížem, a já jsem křížem všem stvořením!‘“ (Ga 6,14)

Otec: „Dcero, na to jsi příliš mladá!“

Dcera: „Maria byla mladší než já, když odešla do pouště a pustiny kvůli lupičům a vrahům.“

Otec: „Bůh byl s ní!“

Dcera: „Jsem si jista, že je se mnou Bůh!“

Otec: „Ale on byl s ní pořád!“

Dcera: „A se mnou je duchovně bez přestání!“

Otec: „Ona měla velkou oporu v jeho přítomnosti. Tu ty nemáš, milá dcero!“

Dcera: „Mám-li být připravena o veškerou útěchu, tak ať přijdu i o tu vnější přítomnost. Toužím po tom, aby se v mé duši rodil bez přestání!“

Otec: „Rozvaž ještě, chceš-li se do toho pustit!“

Dcera: „Mlčte, ušetřete mě těch řečí! Že se mnou vedete tolik řečí, právě tím mi bráníte!“

Otec: „Věz, že kdyby se tě dotkla Pravda, nic bys kvůli mně nedělala ani neopouštěla! Víš přece dobře, že jsem bytost stvořená: Dokud ti nějaká stvořená věc může dávat a brát, pak věz, že nežiješ v Pravdě. Pravda má

v sobě takovou moc, že dovede člověka až k tomu nejvyššímu, bez pomoci jakéhokoli stvoření. Proto mě nesmíš obviňovat. Neboť věz, že kdo je zasažen Pravdou, tomu je sám Duch svatý mistrem, aby vyučoval toho, kdo jej chce následovat do té nejvyšší školy, která kdy byla. Tam se člověk naučí v jediném okamžiku víc, než všichni mistři dovedou vyslovit.“
Dcera: „Mluvíte pravdu!“

Setkání třetí

Potom však přišla dcera za důstojným otcem zpovědníkem a povídá: „Pane, nevím, jestli mi ještě někdo může vůbec poradit!“

Otec: „V čem?“

Dcera: „Ve všech ctnostech jsem teprve na začátku. Já nevím, jestli kdy nějakou ctnost dovedu až k nejvyšší dokonalosti, jak bych měla.“

Otec: „Spokoj se s tím, že děláš, co můžeš!“

Dcera: „Nikdy jsem nedělala, co jsem mohla, a dobře přece vím, že jsem Bohu dlužna trojím dluhem:¹¹ Ten první dluh tkví ve zdokonalování se v mých nedostatecích.“

Otec: „Všichni lidé vespolek nedokážou napravit ani jediný hřích, pokud jim ho Bůh z lásky neodpustí.“

Dcera: „To dobře vím! Já chci přece dělat to, co mám, a chci setrvat u zdokonalování až do své smrti v milosti.“

Otec: „Jaká je ta druhá vina?“

Dcera: „Že bych totiž byla ráda u přátel našeho Pána, ale nikdy jsem nežila tak, jak jsem měla, a dobře vím, že kdo k tomu chce dojít, musí se naplňovat životem v našem Pánu Ježíši Kristu.“

Otec: „Máš pravdu! Řekni, jaká je ta třetí vina!“

Dcera: „Ta je v tom, že ať je peklo nebo nebe, přece musím následovat milujícího v pravé lásce, kterou on mě předešel, a že mám jít za ním až k tomu nejvyššímu bez jakéhokoli „proč“. Tuto vinu dobře poznávám a přece se nezdokonaluji, jak bych měla.“

Otec: „Co víc chceš ještě dělat? Už jsi zanechala cti a statků, opustila jsi příbuzné a přátele a veškerou útěchu, kterou jsi od všech stvoření mohla mít a měla.“

11 Každý z následujících třech dluhů či vin dcera jakoby váže na tři božské ctnosti: víru, naději a lásku. Svou první vinu spatřuje v přeceňování vlastního duchovního úsilí, kterým si ještě nemusí zajistit Boží odpuštění svých hříchů a nedostatků a které způsobuje nedostatek její víry v Boží milost. V případě druhé viny jde o to, že chce mít naději, že bude nejen na věčnosti, ale již nyní požívat společenství Božích přátel a že bude navěky naplňována životem v Kristu. Její třetí vina je vůči lásce, která se má dávat „bez každého proč“, bez pocitu „já“ a „mé“ a v dokonalé oprostěnosti.

Dcera: „Pane, to je pravda podle toho, co říkáte! Kdybych měla všechno, co Bůh kdy stvořil, a opustila to pro Boha, nic jsem neopustila, neboť to nebylo mé, bylo to Boží. Proto dobře vím, že ještě mám co opouštět.“

Otec: „Co musíš tedy opustit?“

Dcera: „Samu sebe! Opustím-li se ve všech těch věcech, kde se najdu, pak mohu říci, že jsem se vsutku opustila.“¹²

Otec: „Máš pravdu! Udivuje mě, jak můžeš se svou jemností snášet tak veliké opovržení, které tě postihuje.“

Dcera: „VÍ Bůh, že nic z toho nepocituji!“

Otec: „Nedotýká se tě, že tvoji duchovní i světští přátelé jsou kvůli tobě tak zarmouceni a že si myslí, že si počínáš nesprávně?“¹³

Dcera: „Co mi to má říkat? Je mi jasné, že Kristus jistě věděl, když seděl v chrámu, že ho hledá jeho matka a Josef a že jsou zarmouceni. Ti mistři Kristu říkali: ‚Tvá matka a tvůj otec tě hledají!‘ (Lk 2,46-47) Kristus pravil: ‚Kdo je můj otec a má matka a má sestra a můj bratr? Kdo koná vůli mého Otce, ten je můj otec a má matka, má sestra a můj bratr!‘“ (Mt 12,48-49; Mk 3,32-33; Lk 8,20)

Otec: „Říkáš pravdu! Prosim tě tedy, abys přijala svou nouzi, jako by ti byla dána od Boha!“

Dcera: „Poučte mě, co je pravá nouze!“

Otec: „Chceš, abych tě poučil o pravé nouzi?“

Dcera: „Ano!“

Otec: „To je třeba chleba s vodou a jedna suknice – to je opravdová tělesná nouze!“

Dcera: „Teď mě objasněte, co je to duchovní nouze!“

Otec: „To znamená, že se staneme tím nejopovrženějším člověkem v Kristu, který žije na zemi.“

12 Srov. Eckhartovo „Naučení“: „Věřu, kdyby nějaký člověk opustil celé království nebo celý svět a nechal si přitom sám sebe, neopustil vlastně nic. Ale když člověk opustí sám sebe, může si podržet co chce, bohatství, pocty a cokoliv jiného, a přece opustil všecko. Dávej si na sebe dobrý pozor, a kde najdeš sebe, opuť se. To je ze všeho to nejlepší.“ (J. Sokol, *Mistr Eckhart...*, 125-126).

13 Z těchto a následujících pasáží se dnes usuzuje, že lze celý tento traktát situovat do Štrasburku a okolí, kde se v letech 1317-1319 odehrávalo pronásledování heretických skupin bekhardů a bekyň. Tyto zbožné ženy odmítaly přijmout řeholní pravidla a vázat se na pevná obydlí, rozhodly se pro potulný žebrařský způsob života v těžkém odříkání. Mnohé byly duchovně silně ovlivněny naukou tzv. „bratří a sester svobodného ducha“, jejichž blouznivá spiritualita spočívala vlastně na určité absolutizaci Pavlových výroků z 2 K 3,17: „Pán je však duch; a kde je duch Páně, tam je svoboda.“ a Ř 8,2: „vždyť zákon Ducha, který dává život v Kristu Ježíši, osvobodil tě od zákona hříchu a smrti.“ – Během této třetí rozmluvy se dcera rozhoduje pro život bekyně, a to jak z přesvědčivých důvodů duchovních, tak patrně i z důvodů vnějších, jakými bylo obecné opovržení a přibíhající procesy proti podobným osobám. Z pramenů se dovídáme, že o bekyních se již v této době, tj. kolem roku 1320, mluvilo s pohrdáním.

Dcera: „Nuže, Bůh vám oplát! Proste za mě, aby Bůh dal všem stvořením svolení, aby mě uvrhli do nehlubšího ponížení, a aby mě všichni lidé mučili, jak se jim zlíbí.“

Otec: „Bude ti docela stačit, když budeš žít podle toho, co znáš. Jeden svatý říká: ‚Kdyby Bůh znal nějakého člověka, který by byl schopen snést všechno to, co vytrpěli všichni lidé, dal by mu všechno to utrpení, a to proto, aby jeho důstojnost na věčnosti byla o to větší.‘ To prokazuje Bůh z čisté lásky všem těm, které k sobě povolal. Jeden mistr říká, že nikdo není hoden utrpení než pouze ten, kdo po něm touží celým svým srdcem.“

„Dcero, máš pravdu! Ale já tě prosím, abys v této zemi zůstala, a pracuj na sobě, když chceš!“

Dcera: „Jenže já nechci! Chci konat to své: Odejdu do pustiny a na všechna ta místa, kde mohu být zcela v opovržení! Měl byste vědět, že v tom nejmenším opovržení nacházím víc dobra než v celé té sladkosti, které se mi kdy dostalo od všech stvoření.“

Otec: „To já nepopírám, protože je to pravda! Kristus nás tím zkouší, abychom obstáli ve slově, které řekl ke svým učedníkům: ‚Běžte do všech těch míst, kde budete v opovržení!‘“ (Mt 10,22-23; J 15,18-19)

Dcera: „Pane, ať vám tedy Bůh žehná, a zachovejte mi službu mezi mnou a Bohem!“

Otec: „Přijď za mnou, kdekoli mě najdeš!“

Dcera: „To ráda učiním!“

Nato dcera odešla do pustiny.

Setkání čtvrté

I přišla řečená dcera znovu za svým zpovědníkem a oslovila ho: „Pane, vyslechněte mne pro Boha!“

Otec: „Odkud přicházíš?“

Dcera: „Z dalekých zemí.“¹⁴

Otec: „Z které země jsi?“

Dcera: „Pane, nepoznáváte mě?“

Otec: „Ví Bůh, že ne!“

Dcera: „To je mi známkou toho, že jste sám sebe nikdy neznal.“

Otec: „To je pravda! Já vím, kdybych sám sebe znal, jak bych měl, až po to nehlubší, znal bych všechna stvoření až po to nejvyšší.“

Dcera: „To je pravda! Ale tyhle řeči teď nechme! Vyslechněte mne pro

14 Alegorie návratu – dcera jakoby přichází z „krajiny ducha“, ze země, která je neprobuzeným lidem tohoto světa „vzdálená.“

Boha!“

Otec: „Rád, začni tedy!“

A dcera vykonala zpověď u důstojného otce, tak jak to v sobě měla, že sama jeho duše se zaradovala.

Otec: „Milá dcero, přijď za mnou častěji!“

Dcera: „Dá-li Bůh, přijdu ráda!“

On odešel ke svým bratřím¹⁵ a řekl: „Právě jsem vyslechl jednoho člověka, nevím a mám pochybnost o tom, zda to byl člověk, nebo anděl. Je-li to člověk, pak vězte, že všechny jeho duševní síly přebývají s anděly v nebi, neboť jeho duše přijala andělský život a bytí. Ona poznává a miluje víc než všichni lidé, které jsem kdy poznal.“

Nato bratři pravili: „Bůh buď pochválen!“

Zpovědník se vydá hledat dceru do kostela, kde ji také najde, a snažně ji prosí, aby si s ním promluvila.

Dcera: „Vy mě stále nepoznáváte?“

Otec: „Víš Bůh, že nepoznávám!“

Dcera: „Tak vám to z lásky povím: Já jsem ten chudý člověk, jehož jste přivedl k Bohu.“

Tu mu vyjevila, kdo je.¹⁶

Otec: „Ach, já ubožák! Jak bych se měl stydět před očima Božíma, že tak dlouho nosím duchovní šat a dosud jsem okusil tak málo božské důvěrnosti!“

15 Tato jediná zmínka dosvědčuje, že šlo o řeholního kněze. Není však jisté, že jím musel být míněn dominikán, jak to bývalo v této literatuře obvyklé. Některé náznaky poukazují spíše na člena františkánského řádu, kde nacházely formy bekyňské spirituality pro své ideály askeze a chudoby příznivější půdu.

16 Tak jako Kristus po svém vzkříšení z mrtvých prošel takovou vnitřní proměnou, že jej jeho žáci zevně „nepoznali“, a musel se jim proto sám dát poznat, symbolizuje jeho proměna i přerod z člověka vnějšího, světského a starého v člověka vnitřního, duchovního a nového. Ten se proto musí také jakoby „sám dát poznat“ druhým a světu, poté co se jakoby „vrátil“ z daleké země, ciziny a pouště, a říci, kdo je, resp. kde je jeho pravá identita, jeho skutečné „já“, které ovšem lidé dosud neprobuzeni – jako tento zpovědník – „nepoznávají“. Vnější nepoznatelnost zde tedy představuje vnitřní proměnu. K legendistickému charakteru tohoto přerodu srov. legendu o Marii Magdaleně (viz pozn. 8), kde se líčí, jak její jeskyni objevil v pustině (!) jeden kněz poté, co z dálky pozoroval, jak se nad tím místem snášejí andělé. Po marných pokusech přiblížit se k svatému místu její poustevny nakonec zvolal: „Zapřísahám tě ve jménu našeho Pána, pokud jsi člověk nebo jiné rozumné stvoření, které v této jeskyni žije, odpověz mi a pověz mi o sobě pravdu!“ Po trojím opakování této výzvy mu Maria Magdalena odpověděla: „Přístup blíž a můžes se dovědět pravdu o všem, co tvá duše žádá.“ Nato se mu dala poznat jako ona známá hříšnice, která slzami omývala nohy Spasitele a sušila je svými vlasy, aby za to dosáhla odpuštění svých hříchů.

„Prosím tě, milá dcero, pro všechnu lásku, kterou chováš k Bohu, abys mi vyjevila svůj život a svá (duchovní) cvičení, která jsi konala od té doby, kdy jsem tě viděl naposledy!“

Dcera: „To by bylo na dlouhé vyprávění!“

Otec: „Nemusí toho být tolik, já si to rád poslechnu! Věz, říkali mi o tobě mnoho podivuhodného.“

Duchovní dcera tedy začala zpovědníkovi vyprávět a řekla: „Nesmíte to ale nikomu povědět až do mé smrti!“

Otec: „Dávám ti své ujištění, že nikomu nepovím o tvé zpovědi, dokud budeš živa.“

Začala mu tedy vypravovat mnoho podivuhodných věcí, že ho až udivovalo, že nějaký člověk dokázal tolik vytrpět.

Dcera: „Pane, něčeho se mi ještě nedostává! Uvědomila jsem si, že jsem prošla opravdu vším, po čem toužila má duše, tedy až na to, že jsem nebyla obžalována pro svou víru.“¹⁷

Otec: „Chvála Bohu, že tě kdy stvořil! Nuže, to by ti mělo stačit!“

Dcera: „Nikdy, dokud má duše nesetrvá ve věčnosti!“

Otec: „Mně by docela stačilo, kdyby moje duše měla ten vzlet, jako má ta tvoje.“

Dcera: „Má duše se kdykoli pozvedne bez jakýchkoli zábran. Nemá v tom však setrvání. Vězte, vůle mi na to nestačí; kdybych jen věděla, co mám učinit proto, abych se ustálila v trvalé věčnosti!“

Otec: „Tolik moc po tom toužíš?“

Dcera: „Ano!“

Otec: „Toho se musíš také vzdát, abys mohla zakusit věčnost!“

„To udělám opravdu ráda!“ řekla a usadila se v oproštěnosti.

Tu vtáhl ji Bůh do božského světla, takže myslila, že je s Bohem jedno po tu dobu, co to trvalo. Tu byla sražena ve svém vzletu z výšin božského zakoušení zase sama do sebe, takže řekla: „Já vím, že není, kdo by mi mohl poradit!“

Zpovědník přišel k duchovní dceři a řekl: „Pověz mi, jak se ti teď daří?“

Dcera: „Daří se mi zle – nebe i země jsou mi příliš těsné!“

Poprosil ji, aby mu řekla něco víc.

Ona pravila: „Je to tak jemné, že vám to neumím popsat!“

Otec: „Udělej to pro Boha, pověz mi aspoň jedno slovo!“

17 Z tohoto a dalších výroků – kromě rozboru rukopisného dochování – dnes klademe dobu a místo vzniku tohoto traktátu do Štrasburku a okolí kolem roku 1320, tedy do doby krátce po ukončení pronásledování sekty „svobodného ducha“ v tomto městě v letech 1317-1319, které skončilo „předáním několika osob světské spravedlnosti“, tzn. pravděpodobně jejich upálením.

Pohnul ji laskavými slovy. Tu s ním mluvila tak podivuhodně a tak hlubokými slovy o čirém zakoušení božské pravdy, že řekl: „Věz, že tohle je všem lidem cizí, a kdybych sám nebyl knězem a nečetl o božské vědě, i mně by to bylo cizí.“

Dcera: „To vám nepřeji! Chtěla bych, abyste to v životě zakusil!“

Otec: „Měla bys vědět, že jsem z toho okusil tolik a že to znám tak dobře, jako že vím, že jsem dnes sloužil mši. Přece však věz, že jsem to ve svém životě nepodržel, a to je mi opravdu líto!“

Dcera na to řekla: „Proste za mě Boha!“ – a tu jde zase do svého usebrání a zakoušení Boha. To však netrvá dlouho; přijde zase k bráně a žádá svého důstojného zpovědníka: „Pane, radujte se se mnou, stala jsem se Bohem!“¹⁸

Otec pravil pohnutě: „Bůh buď za to pochválen! Odejdi od všech lidí zase do své jednoty: Zůstaneš-li Bohem, rád ti to přeji!“

Poslušna otce zpovědníka jde do kostela a stoupne si do rohu. A tu se jí přihodilo, že zapomněla na všechno, co kdy mělo nějaké jméno, a byla tak daleko vytažena sama ze sebe a ze všech stvořených věcí, že ji museli vynést z kostela, a ležela až do třetího dne, takže ji už pokládali dozajista za mrtvou. Zpovědník však řekl: „Já nevěřím, že je mrtvá!“ – Vězte, že kdyby u toho ten zpovědník nebyl, byli by ji pohřbili. Pokoušeli se všemožně zjistit, zdali je duše v těle. Nemohli na nic přijít, tak řekli: „Je to jisté, je mrtvá!“ Zpovědník řekl: „Ne, určitě není!“

Třetího dne přišla sestra opět k sobě a řekla: „Ach, já ubohá, jsem zase tady!“

Otec zpovědník byl hned u toho a začal na ní mluvit a řekl: „Dej mi okusit božské důvěry a vyjev mi, co jsi zažila!“

Dcera: „Bůh ví, že nemohu! Co jsem zažila, to nikomu nedokážu vypovědět.“

18 K tomuto výroku je jistě možné najít určité analogie u Mistra Eckharta, zejm. pak u jeho kompilátorů a anonymních autorů pseudoeckhartovských mystických děl (srov. např. citaci ze závěru pozn. 2), avšak uveďme některé starší doklady geneze myšlenky „zbožštění“ člověka v křesťanské filosofické tradici, např. u Alberta: „lidé jsou přesazování a proměňování v bohy“ (*homines in deos transponi et transformari*; *De XV problemata* 33), a v antickém myšlení poukažme zejm. na Boethia: „Protože se dosažením blaženosti lidé stávají blaženými, blaženost však je samo božství, je zřejmé, že se stávají blaženými dosažením božství. Ale jako se dosažením spravedlnosti stávají spravedlivými nebo moudrosti moudrými, tak podobně usoudíme, že se dosažením božství stávají bohy. Každý blažený je tedy bohem. Přírozeností je sice Bůh jen jeden, avšak nic nebrání tomu, aby účastí [na něm] nebylo co nejvíce.“ (*De consolatione philosophiae* III,10). Sám Boethius patrně navazoval na Aristotela: „lidé se z přemíry ctností stávají bohy“ (*Ethica Nicomachea* VII,1,1145a23-24).

Otec: „Máš nyní všechno, co jsi chtěla?“

Dcera: „Ano, obstála jsem ve své věčné blaženosti. Dostala jsem v milosti, co je Kristus od přirozenosti. On mě učinil svým spoludědicem, tak abych o to nikdy nemohla přijít.“¹⁹

Otec: „Chvála Bohu! Milá dcero, už tu zůstaň a nepokoušej svého Boha.“

Dcera: „Pane, já nechci tělesně setrvat na jednom místě, když moje duše prodlévá na jednom místě. Chci následovat příkladu našeho Pána Jezu Krista po všechny dny, tak jak žiji v čase!“

Otec: „Máš pravdu! To on tě přivedl na pravou cestu.“

Dcera: „Bůh ví, že je to pravda! Měl byste ale vědět, že kdyby mi Otec neposlal Syna, nedala bych za Boha ani za celé jeho božství jediné Ave Maria! Pochváleno a velebeno budiž jméno našeho Pána Jezu Krista, že mi vyjevil, že v něm mohu poznávat a milovat Boha, a že mi byl příkladem k mé věčné blaženosti!“

Setkání páté

I přichází důstojný otec zpovědník a hledá tu dceru v cizí zemi²⁰ a prosí ji upřímně pro Boha, aby s ním promluvila.

...

Otec: „Pověz mi něco o svém vnitřním cvičení!“

Dcera: „Bůh ví, že mám strach, že to nebudete umět pochopit!“

Otec: „Nu, řekni mi přece aspoň jedno slovo!“

Dcera: „Tak dobrá! Než jsem byla vyzkoušena, byla ve mně všechna díla, která Bůh kdy učinil na nebi i na zemi. Můj příbytek byl v nebi, a putovala jsem s družinou, jež přebývá v Trojici, a byly mi tak dobře známy, jako je dobrému hospodáři důvěrně znám dům, kde bydlí, a jeho spolubydlící; a byly mi známy i odlišnosti všech tvorů a všechno Boží stvoření. Rozeznávala jsem to právě tak dobře, jako že mám na ruce pět prstů.“

Otec: „Vysvětli mi lépe, co tím míníš!“

Dcera: „To udělám! Měla jsem všechny síly své duše usebrané a zkázněné. Když jsem do sebe pohleděla, viděla jsem v sobě Boha a všechno, co Bůh kdy stvořil na nebi i na zemi. Nebo vám to popíšu ještě lépe: Jisté ví-

¹⁹ Srov. Ř 8,17.

²⁰ Tak jako se vrátila dcera ze vzdálené země proměněná (viz pozn. 14 a 16), tak se alegoricky vydává na cestu i její zpovědník: Vychází jakoby ze „své země“ plné opor a jistot a přichází do „země neznámé a cizí“, kde se není čeho držet... Srov. Augustin, *Confessiones* VII, 10: „byl jsem daleko od Tebe v krajíně oddělenosti a nepodobnosti (*in regione dissimilitudinis*)“ – odtud tedy otec vychází, aby svou dceru – a nyní již duchovní učitelku – nalezl v „zemi nerozlišenosti a jednoty“ a načerpal zde duchovní poučení.

te, že kdo se obrací k Bohu a k zrcadlu Pravdy, ten vidí všechno, co je k tomuto zrcadlu obráceno – a to jsou všechny věci.

To bylo tedy moje vnitřní cvičení, než jsem byla vyzkoušena. Pochopil jste dobře, co tím míním?“

Otec: „To bude nepochybně pravda! Tvé nynější cvičení už takové není?“

Dcera: „Není, já nemám s anděly ani se svatými nic společného, ani s žádnými tvory, ani s ničím z toho, co kdy bylo stvořeno. Ba co víc: všechno, co kdy bylo vysloveno, nemá se mnou nic společného!“

Otec: „To mi musíš lépe objasnit!“

Dcera: „To udělám! Obstála jsem v holém božství, kde nikdy nebylo obrazů ani forem.“²¹

Otec: „Máš tam tedy své místo?“

Dcera: „Ano!“

Otec: „Taková slova slyším věru rád, milá dcero, mluv tedy dál!“

Dcera: „Kde stojím já, tam žádná stvořená věc nemůže vstoupit ve své stvořenosti.“

Otec: „Vylož mi to blíže.“

Dcera: „Dobrá! Jsem tam, kde jsem byla, než jsem byla stvořena;²² to jest pouze Bůh a Bůh. Nejsou tu ani andělé ani svatí, ani kůry, ani nebesa, ani to ani ono. Mnozí lidé mluví o osmi nebesích a o devíti kůrech. Ty nejsou tam, kde jsem já. Měl byste vědět, že všechno, co se takhle popisuje a předkládá lidem obrazně, není nic jiného než lákání k Bohu. Vězte, že v Bohu není nic než Bůh. Vězte také, že žádná duše nemůže vstoupit do Boha, dokud se nestane Bohem, tak jak Bohem byla, dříve než byla stvořena. Do holého božství nemůže vstoupit nikdo, leda ten, kdo je tak holý, jako když vyplynul z Boha. Mistři praví, že Pán nemůže přijít k nikomu, kdo se drží nižších věcí i jen tolik, co se vejde na špičku jehly.“²³

Otec: „Milá dcero, mluvíš pravdu! Teď udělej něco pro Boha a dej mi přímou radu, jak dospěji k tomu, abych tohoto dobra dosáhl?“

21 „Obrazy“ jsou míněny smyslové představy, „formami“ zase rozumové představy, pojmy, tj. intelektuální a duchovní koncepty.

22 Srov. Eckhartův traktát „O odloučenosti“: „Pročetl jsem mnoho spisů jak pohanských mistrů, tak i proroků Starého a Nového zákona, a se vši vážností a pílí jsem zkoumal, která je ta nejlepší a nejvyšší ctnost, skrze níž by se člověk nejvíce a nejtěsněji spojil s Bohem a mohl se milostí stát tím, čím je Bůh z přirozenosti, a aby se stal co nejpodobnější obrazu, jímž byl v Bohu ještě před stvořením světa, kdy mezi ním a Bohem nebylo žádného rozdílu.“ (J. Sokol, *Mistr Eckhart...*, 197). A dále Eckhartovo kázání *Intravit Iesus*: „Člověk, který přijímá Ježíše, musí být nutně pannou. ‚Panna‘ – to zde znamená člověka, který je oproštěný od všech cizích obrazů; tak oproštěný, jak byl, když ještě nebyl.“ (*Teologický sborník 7/3*, 2001, 81). Další věta představuje skutečnost, že „tam“ je každý Bohem v Bohu.

Dcera: „Dám vám jednu obecnou radu: Jistě víte, že všechno stvoření je učiněno z něčeho a musí se zase stát ničím, dříve než opět vstoupí do svého počátku.“

Otec: „To dobře vím!“

Dcera: „Tím je vám řečeno dost. Zkoumejte, co je nic!“

Otec: „Já vím, co je nic, a také dobře vím, co je méně než nic. Tomu rozuměj tak, že všechny pomíjivé věci jsou před Bohem nic. Kdo potom pěstuje pomíjivé věci, ten je méně než nic.“

Dcera: „To je pravda! Tím se máte řídit, chcete-li dojít ke svému nejvyššímu dobru, a musíte zaniknout sám v sobě pod všechna stvoření, tak abyste nenašel už nic, co byste měl dělat, aby ve vás mohl působit Bůh.“

Otec: „To je pravda! Jeden mistr praví: ‚Kdo miluje Boha jako *svého* Boha a zná Boha jako *svého* Boha a modlí se k Bohu jako k *svému* Bohu a vystačí si s tím, ten je pro mě jako nevěřící člověk.‘“²⁴

Dcera: „Blahoslavený budiž ten mistr, který to kdy řekl! On poznal Pravdu. Vězte, že kdo se nechá uspokojit tím, co lze slovem vyjádřit – vždyť Bůh je slovo, nebe je také slovo – ten nedojde s mohutnostmi duše, to jest s poznáním a s láskou, dál než k tomu, co bylo řečeno slovy, ten může být klidně nazván nevěřícím. Co lze totiž pojmut do slov, toho se chopí (jen) nižší síly duše. Tím se však vyšší mohutnosti duše [tj. poznání a láska] nespokojí: pronikají stále dál, až přijdou před první počátek, z něhož duše vyplynula. Musíte ale vědět, že žádná mohutnost duše nemůže do prvního počátku vstoupit. Nižší síly duše jsou pak všechny služebníkem „muže v duši“ a pomáhají tomu muži k prvnímu počátku a vytahují ho z těch nižších věcí. Když duše stojí ve svém majestátu nad všemi stvořenými věcmi před prvním počátkem, pak proniká tento „muž duše“ do toho počátku, zatímco ostatní síly zůstávají venku.

Takhle byste tomu měl rozumět: Duše je holá a nahá od všech uchopitelných věcí. Takto stojí jedna v Jednom, takže jakoby prostupuje čirým božstvím, jako olej na šátku, který vším prosákne. Takže duše vším proniká

23 Viz pseudoekhartovské kázání č. 17: „... k tomu nedojde nikdo, dokud má na nižších věcech i jen tolik lpění, co se vejde na špičku jehly. Do holého božství nevejde nikdo, kdo není tak holý, jak byl, když vyplynul z Boha.“ (F. Pfeiffer, *Meister Eckhart...* II, 77, 22-26).

24 Srov. Eckhart, „Naučení“: „Člověk se nesmí spokojit s *myšleným* Bohem: neboť jak myšlenka pomine, pomine i takový Bůh. Člověk musí mít *bytošného* Boha, který je daleko povznesen nad všechny myšlenky člověka a stvoření.“ (J. Sokol, *Mistr Eckhart...*, 128). Srov. dále Eckhartovo kázání 49: „Někdy jsem řekl: Kdo hledá Boha, ale s Bohem hledá ještě něco, ten Boha nenajde. Kdo však hledá skutečně Boha samého, ten nalezne Boha a nikdy nenalezne Boha samotného; neboť s Bohem nalezne zároveň všechno, co Bůh může nabídnout. Hledáš-li Boha a hledáš-li ho pro svůj vlastní prospěch nebo kvůli své vlastní blaženosti, věru, pak Boha nehleď.“ (J. Quint, *Meister Eckhart...*, s. 383,33 – 384,6).

a vpíjí se stále dál a dál,²⁵ tak daleko, jak to Bůh ustavil, aby duše (ještě) mohla dávat tělu jeho bytí v čase. Vězte tedy, že dokud takový dobrý člověk žije na zemi, má jeho duše určitý pokrok i ve věčnosti. Vězte, že proto mají dobří lidé život rádi.²⁶

...

Otec: „Ejhle, milá dcero, nyní mi pro Boha vysvětlí: Mluví se o pekle a o očistci a o království nebeském; o tom často čteme. Zároveň však čteme, že Bůh je ve všech věcech a všechny věci že jsou v Bohu.“

Dcera: „To je pravda!“

Otec: „Nuže, vylož mi pro Boha, jak mám tomu rozumět podle nejvyšší pravdy!“

Dcera: „To ráda udělám, nakolik to dokážu vyjádřit slovy. Peklo není nic jiného než určité bytí. Co je pro lidi zde bytím, to zůstává i na věčnosti jejich bytím, tak jak se v něm nacházejí. Mnoho lidí se domnívá, že zde mají bytí stvořené a tam že mají bytí božské. Tak tomu ale není. Vězte, že mnozí lidé se v tomhle klamou.“

Očistec je třeba brát jako pokání, které má svůj konec. Tomu tedy rozumějte takhle: Někteří lidé uctívají Boha tak silně a jsou s Bohem tak zadobře, že se Bůh nad nimi dozajista smiluje, i kdyby to nebylo dřív než na konci jejich života, který jim (teprve) dá pravý pokoj v lásce a poznání,

25 Eckhart např. v kázání 59 srovnává tento mystický proces s působením činné, plně realizované síly (*forma, intellectus agens*), která k uskutečnění přivádí vlohu, potenci (*intellectus possibilis*) jakožto látku. Duše, resp. její zvláštním způsobem disponovaná přijímová schopnost, je formována působením milosti (zde symbolizované olejem) a „lačně“ se jí nechává naplňovat: „Proto zde není žádný návrat, nýbrž jen stálý postup kupředu a přijímání a naplňování té vlohy (duše). Ona vloha pak nikdy nespočine, dokud nebude naplněna celým bytím. A právě tak, jako látka nikdy nespočine, dokud není naplněna všemi formami, které je schopna přijmout, tak také nikdy (čistý, vyšší) rozum (*Vernunft, intellectus*) nespočine, dokud nebude nenaplněn vším tím, co má ve své vložce“ (*ibid.*, s. 434,11-18).

26 Milost Ducha svatého může působit v přijímací schopnosti lidské duše jen po dobu pozemského života. Duše může „pokročit ve věčnosti“, jen dokud žije zde – má tu totiž příležitost otvírat se milosti, spojovat se s ní a nechat se jí přetvářet. Duchovní člověk, který si je vědom této velké možnosti, má proto život rád. Hlubší interpretace je však i tato: Pravdu miluje ten, kdo ji v sobě má; spravedlnost a dobrotu miluje ten, kdo je v sobě má, a má-li člověk v sobě Život a je-li Životem – pak žije rád. Tento Život nemá žádné „proč“ a je důvodem sám sobě. Srov. Eckhart, kázání 49: „Kdyby se ptali nějakého *dobrého* člověka: ‚Proč hledáš Boha?‘ – ‚Protože je Bohem!‘ – ‚Proč hledáš pravdu?‘ – ‚Protože je pravdou!‘ – ‚Proč hledáš spravedlnost?‘ – ‚Protože je spravedlností!‘ Takoví lidé mají úplnou pravdu. Všechny věci, které jsou v čase, mají nějaké ‚proč‘. Kdybychom se například zeptali nějakého člověka: ‚Proč jíš?‘ – ‚Abych měl sílu!‘ – ‚Proč spíš?‘ – ‚Ze stejného důvodu!‘ A právě tak je to se všemi věcmi, které jsou v čase. Kdybychom se však zeptali nějakého *dobrého* člověka: ‚Proč miluješ Boha?‘ – ‚Já nevím – kvůli Bohu!‘ – ‚Proč miluješ pravdu?‘ – ‚Kvůli pravdě!‘ – ‚Proč miluješ spravedlnost?‘ – ‚Kvůli spravedlnosti!‘ – ‚Proč miluješ dobro?‘ – ‚Kvůli dobru!‘ – ‚Proč žiješ?‘ – ‚Na mou věru, to nevím! Ale žiji rád!‘“ (*ibid.*, s. 384,6-19).

aby se tak pozvedli ze sebe a ze všech stvořených věcí. Tam bude pravá láska jejich bytím, a kdyby žili jakkoli dlouho, už nikdy nechtějí hřešit, nýbrž s opravdovou láskou snášet všechno to, co snášel náš Pán Ježíš Kristus a všichni jeho milovaní přátelé. Tito lidé dospívají k tomu, že se jim děje milost. Avšak ti lidé, kteří svým bytím bažili po stvořenosti, ti musí navěky setrvat s tím bytím, kterému říkáme peklo. Také těm zůstane jejich bytí, kteří v sobě nenechali bydlet nic než Boha samého. Tam je Bůh jejich bytím a navěky jím zůstane. Tomu tedy rozumějte takhle:

Mluví se o posledním soudu, kde má Bůh sedět u soudné stolice. Tomu se říká, že Bůh vynáší soud. To je pravda. Není to ale tak, jak si to lidé představují! Každý člověk soudí totiž sám sebe: Takže jak se projeví ve svém bytí, tak má i navěky zůstat.²⁷ Mnoho lidí nyní mluví o tom, že tělo má být vzkříšeno spolu s duší. To je pravda. Není to ale tak, jak to lidé chápou. Tolik tedy na vysvětlenou: Bytí těla přistupuje k bytí duše a stávají se jedním bytím.²⁸ Blažení, kteří svým životem byly pohrouženi v Boha po všechny své dny, a Bůh byl jejich bytím, tam zůstává Bůh jejich bytím duše a těla navěky. To se však neděje těm zlým, kteří promrhali svůj čas zabýváním se stvořenými věcmi, a to pak bylo jejich bytím. To zde i jejich bytím zůstává, a oni se vzdalují navěky od Boha a od všech jeho přátel. To se nazývá peklem. Tomu tedy rozumějte tak, že všichni lidé mají své bytí od Boha, neboť jinak by nebyli. Takže jsou v Bohu a Bůh je v nich.

...

Otec: „Milá dcero, pouč mě pro Boha! Mistři říkají, že tisíc duší sedí v nebi na jedné špičce jehly. Pověz mi, jak tomu mám rozumět!“

Dcera: „Mistři mluví pravdu, a musíte tomu rozumět takhle: Duše, která přijde k Bohu, nemá ani místo ani čas, ani nějakou uchopitelnou věc, kterou lze vyjádřit slovy. Nebo vám to řeknu po pravdě: Kdyby člověk zkoumal to místo, které je duši dáno, (shledal by), že je mnohem víc než nebe

27 Dcera těmito výroky dochází k určitému osvobození od Boha jako objektivní eschatologické instance a otázku soudu posouvá do vnitřní, subjektivní úrovně. Tato myšlenka nachází svůj silný výraz v rané protestantské mystice 16. století, prvně zejm. u Sebastiana Franka († 1542).

28 Zde jde o interpretaci Pavlových eschatologických výroků o „duchovním těle“ (I K 15,44.46), které člověk obdrží na posledním soudu. O této věci tvrdil např. Origenés, že naše těla nevstanou z mrtvých v tělesné přirozenosti, nýbrž že budou proměněna v duchu. Podobně Eriugena mluví o pateré eschatologické přeměně těla (*reversio*), které se nejprve ve smrti rozpadá ve čtvero živlů, při vzkříšení dochází k opětovnému vytvoření vlastního těla ze čtyř živlů, pak se „tělo proměňuje v ducha“, poté se „duch a celá lidská přirozenost přeměňuje v první příčiny“, aby se nakonec „sama přirozenost se svými příčinami proměnila v Boha (*movebitur in Deum*).“ (*De divisione naturae* V,8). Tomu však oponuje Tomáš Akvinský, který označuje toto pojetí jemnosti a zduchovnělosti oslaveného těla za mylné, neboť kromě jiných důvodů „nemůže se tělo stát duchem, poněvadž nemá společnou látku“ (*Summa theologiae* III,83,1).

a země a všechno, co Bůh kdy stvořil. A říkám dokonce: Co Bůh kdy stvořil co do množství nebes a země a světa a tvorů, to všechno je menší než špička jehly ve srovnání s místem, které připadá duši, která je sjednocena s Bohem.“

Poté začala dcera mluvit a zavedla řeč na Boha a tolik se o Bohu rozhovořila, že zpovědník vždycky jenom řekl: „Mluv dál, milá dcero, mluv dál!“ Dcera mu tedy pověděla tolik o Boží velikosti a o Boží moci a o Boží prozřetelnosti, že byl dočista zbaven všech svých vnějších smyslů a museli ho dovést do jedné tiché cely, a tam ležel hodnou chvíli, než zase přišel k sobě.

Když se vzpamatoval, snažně prosil, aby za ním dcera přišla. Tak se i stalo – dcera přišla ke zpovědníkovi a zeptala se: „Jak se vám daří?“

Otec: „Ze srdce dobře! Bůh buď pochválen, že tě kdy učinil člověkem, neboť tys mě ukázala cestu k mé věčné blaženosti! Jsem vtažen do božského nazírání a je mi dáno pravé vědění všeho, co jsem kdy vyslechl z tvých úst. Ejhle, milá dcero, upomínám tě láskou, kterou chováš k Bohu, abys mi pomohla slovy i skutky, abych si to, kde jsem teď byl, dovedl uchovat!“

Dcera: „Vězte, že takhle to nepůjde, nejste na to patřičně vybaven! Až vaší duši a vašim duševním silám přijde cesta nahoru a dolů tak běžná, jako když družina na nějakém dvoře chodí dovnitř a ven, a vy jasně rozpoznáte nebeský zástup a všechno, co Bůh kdy stvořil, a nic vám z toho neschází, a vy to všechno poznáváte tak dobře, jako dobrý muž ví, jak je ustrojena jeho družina: pak uzříte rozdíl mezi Bohem a božstvím.²⁹ Musíte také vysledovat rozdíl mezi duchem a duchovostí. Pak teprve se máte starat o to, abyste se osvobodil. Také byste neměl nic uspěchat; měl byste se potěšit i se stvořeními, ale abyste zůstal beze škody od nich a aby i ony zůstaly beze škody od vás. Takhle máte své síly odvádět, abyste nepropadal vzteklosti.³⁰ To musíte dělat tak dlouho, dokud se síly duše nenasytí a dokud nedospějete k vědění toho, o čem jsem před tím mluvila.“

Pochváleno a uctíváno budiž sladké jméno našeho Pána Jezu Krista. Amen.

29 Srov. Eckhart: „Mezi Bohem a božstvím je takový rozdíl, jako je mezi nebem a zemí. Všechna stvoření mluví o Bohu. A proč nemluví o božství? Všechno, co je v božství, je Jedno, a o tom se nemluví. Bůh působí, ale božství nepůsobí, nemá co působit, žádné dílo v něm není. Nikdy se neohlíželo po žádném díle. Bůh a božství se liší v působení a v nepůsobení.“ (J. Sokol, *Mistr Eckhart...*, 244-245).

30 Dcera upozorňuje na to, že na duchovní cestě je zapotřebí čas od času poněkud povolit v tlaku na rychlý duchovní pokrok, zastavit narůstající neklid a polarizující napětí mezi tzv. vnitřním a vnějším člověkem, uvést je v soulad a vtáhnout tak do tohoto procesu celého člověka.

ZUSAMMENFASSUNG

Traktat „Schwester Katrei“ oder „Von der Beichttochter“. Zeugnis eines häretischen Stroms in der oberrheinischen Mystik des Spätmittelalters

Dieser Traktat in der Gestalt eines lebhaften Dialoges zwischen einem Geistlichen und seiner Beichttochter stellt die Suche nach der neuen, „alternativen“ Auffassung des geistlichen Lebens aus dem Anfang des 14. Jahrhunderts dar. Der Dialog ragt nicht nur durch die spekulative Tiefe der mystischen Gedanken, sondern auch durch bestimmten Sinn für Fabulation und Dramatik hervor. Der Traktat ist wahrscheinlich kurz nach der Beginnenverfolgung in Straßburg in den Jahren 1317-1319 in den Kreisen der Anhänger dortiger Bewegung der „willigen Armut“ entstanden und war für die gemilderten „Sucher“ einer „alternativen“ Spiritualität außerhalb der eingeführten Kirchenorden bestimmt, um bestimmte theoretische Basis zur Durchführung ihrer Auffassung von radikaler Armut und Geistlichkeit festzustellen, ohne jedoch zur Konfrontation mit der Kirchenlehre zu gelangen. Der Traktat ist durch die ursprünglichen Armuts-Idealen der Franziskaner beeinflusst, besonders aber durch die mystische Spekulation Meister Eckharts, der sich in Straßburg zu dieser Zeit als Generalvikar der dominikanischen Provinz Teutonia aufhielt. Die Schrift ist sehr verwandt mit den eckhartischen Legenden, besonders mit der Legende „Von einer guten Tochter“. Im Dialog befindet sich auch bestimmte Tendenz, eine Weisung an die Möglichkeit einer geistigen Überlegenheit eines Laiens über dem Geistlichen – und sogar der Frau über dem Mann – und außer dem will er bestimmte häretisch gefärbte Laien- und Frauenspiritualität von den bestehenden Formen der Kirchenreligiosität emanzipieren und rechtfertigen.

Der Traktat ist in relativ großer Zahl von 17 Handschriften und zahlreicher Fragmente erhalten. Aus der Edition Schweitzers, der die zuverlässigste Karlsruher Handschrift vom Jahre 1472 zugrunde liegt, wird hier die Übersetzung ins Tschechische mit fachlichem Apparat der wesentlichen Passagen dieses Werkes dargebracht.

Oddělení rukopisů
Národní knihovna ČR
Klementinum 190
110 01 Praha 1

MILOŠ DOSTÁL

e-mail: dostal.milos@quick.cz